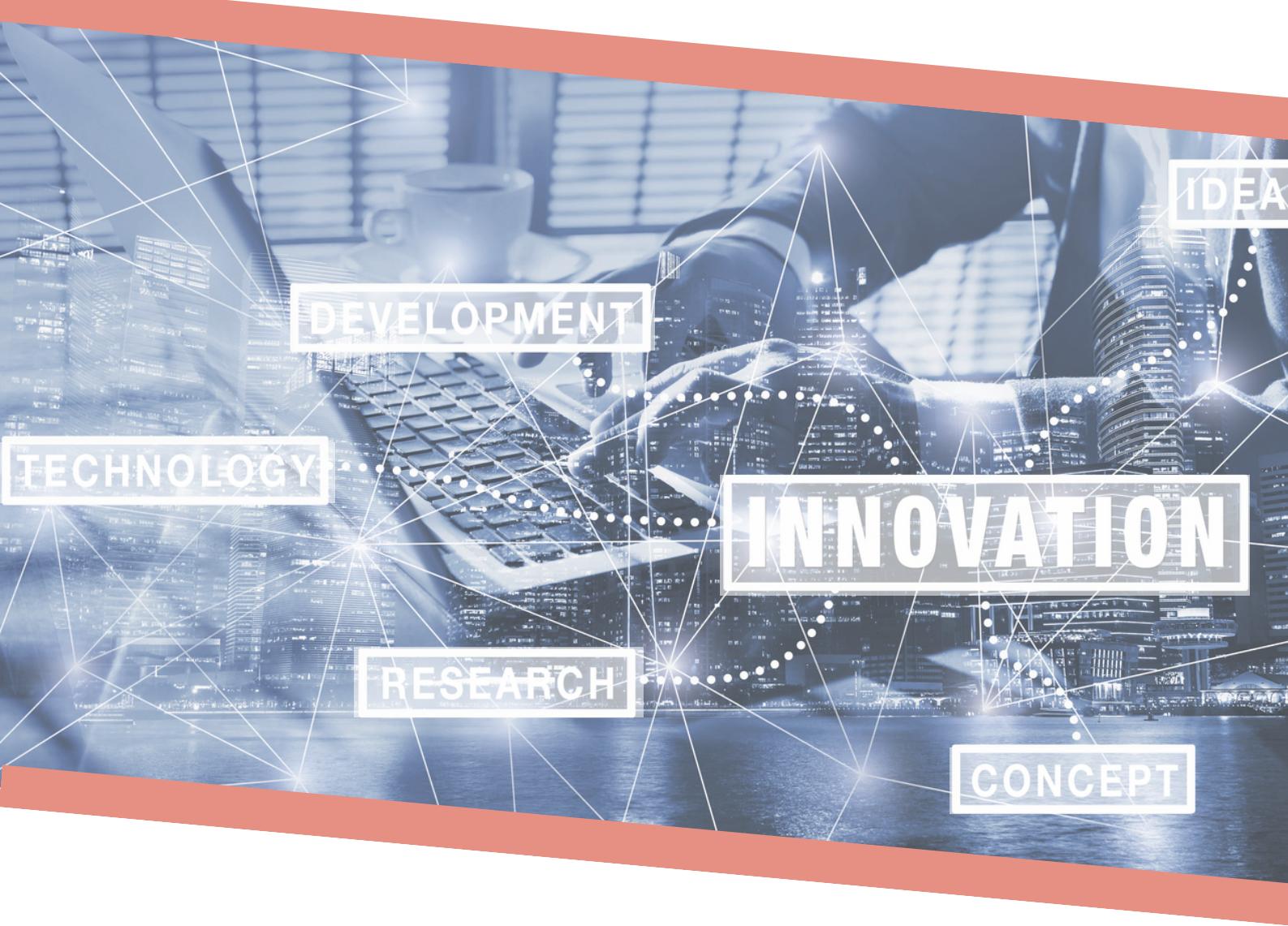

BAMMBIRI LAMAFHUNGO LA TSHIVENDA

LAMBAMAI 2023

YO LAMEDZWA NGA:

science & innovation

Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

YO FARWA NGA:

VHASHUMISANI:

Kha vha vhalenga ha:

U Ქolwa ha zwiko zwa luambo u itela u tikedza u shumiswa ha nyambo nnzhi zwi khou bvela phanda yunivesithi dza nnyi na nnyi dza Afrika Tshipembe

1

Phrofesa Vho Tobie van Dyk vha dzhoina SADiLaR

4

Zwi Ქwaleni: Mbekanyamushumo ya dzinyambo i sa badelwi malamba ya u tikedza matshudeni nga u Ქwala zwa akhademi

5

Mvusuludzo ya Siphuthi: luambo na mvelele

7

DH-IGNITE: U vhasedza mulilo wa zwa khomphiyutha kha ngudo dza vhathe ngei Kwazulu-Natal

11

Vhatodisisi vha SADiLaR vha nekēdza ndivho kha tshikolo tsha tshilimo tsha digital humanities

13

Vhatodisisi vha SADiLaR kha khonifarentsi ya ALASA ya Ქwaha wa 2022

14

Dokotela Vho Marais vha khethwa u vha muimeleli wa matavhi kha komiti ya u laula mashumele ya SADiLaR

16

UTOLWA HA ZWIKO ZWA LUAMBO U ITELA U TIKEDZA U SHUMISWA HA NYAMBO NNZHI ZWI KHOU BVELA PHANDA YUNIVESITHI DZA NNYI NA NNYI DZA AFRIKA TSHIPEMBE

- Natalie Simon

Luambo lu khou bvela phanda na u ima phanda u swikelela na u bvelela ha matshudeni manzhi kha zwiimisa zwa pfunzo dza n̄ha fhano Afrika Tshipembe. Hezwi zwo dzhielwa n̄ha nga Muhasho wa Pfunzo dza n̄ha na u pfunumbudza kha Muhangarambo wa Pholisi ya Luambo yo vusuludzwaho ya Pfunzo dza n̄ha. Hoyu muhangarambo wa Pholisi u ombedzela ndeme ya u bveledza vhupo ha nyambo nnzhi kha zwiimisa zwa pfunzo dza nnyi na nnyi fhano Afrika Tshipembe sa tshipida tsha ndingedzo dza u Ქusa zwikondisi zwa u swikelela na u bvelela kha pfunzo dza n̄ha kha tshitshavha tshashu tsha nyambo nnzhi.

U itela mbuno iyi, ho do dzhiwa tsheo ngei kha USAF-CoPAL muṭanganoni wa vharangaphanda vha dzyunivesithi we wa farelwa Yunivesithi ya Stellenbosch nga ja 21 Khubvumedzi 2021, uri dzangano ja dzinyambo dza zwiko zwa didzhitala (SADiLaR) li ite tsedzuluso u ya kha zwiimisa zwoṭhe zwa pfunzo dza n̄ha u wanulusa uri ndi zwishumisa zwifhio zwine zwa vha hone zwine zwa nga thusa zwiimisa zwa pfunzo u vhona uri muhangarambo wa pholisi muswa u tevhedzwe.

Nga n̄ha ha izwo, u Ქolwa ha zwishumisa zwa luambo izwi hu khou Ქodwa u kala zwine zwa kha di todea u tikedza u tevhedzwa ha pholisi, u wanuluswa zwo no swikelelwaho, na u wana mafhingo avhudzi a mvelaphanda u itela u zwi kovhelana na sekhithara iyi. Nga tshifhinga tshenetsho tshithihi, u sedzulusa ho sedza kha u wana mbudziso nnzhi dza data dza khwalithethivi, mbilaelo na mihibulo ine ya nga da ine ya nga thusa sekhithara nga u bveledza Muhangarambo wa Pholisi ya Luambo ntswa.

Phrofesa Vho Langa Khumalo, Mulanguli Muhulwane wa SADiLaR, vha dovha vha vha Mudzulatshidulo wa CoPAL ane a

khou bva, vho khwaṭhisedza uri u shumisa ha nyambo nnzhi kha pfunzo dza n̄ha zwi do amba u swikelela vhuhulwane kha u guda, u bvelela ha mutshudeni, u fhaṭa vhukonani, tshanduko na u vhofholola matshudeni kha pfunzo ya kale ha itwa ya Afrika". Vho dovha hafhu vha ombedzela zwi tevhelaho:

U funzwa nga luambo lwa Ქamuni zwi tou vha pfhanelo dza mveto. Fhedziha, uri muhangarambo uyu u thome u shuma, zwi do Ქoda zwishumisa zwi vhonala. Hezwi zwi katela thekhinoṭodzhi dza luambo, vhaedithi vha girama, vhaṭoli vha mupeleto, theminolodzhi ya luambo lwa masia a akhademi, zwikili zwo khetheaho na vhukoni u tikedza u shumisa nyambo dzo fhambanaho. Ha sa vha na hezwi zwishumisa na ndila ine zwiimisa zwa nga kuvhanganya zwishumisa na u kovhekana zwitirathethdzi na vhukoni, muhangarambo uyu u nga si vhuye wa thoma.

ZWO NO SWIKELELWAHO NGA U TOLA

Sa tshipida tsha zwine ja fanela u ita zwone kha DHET, dzangano ja SADiLaR lo thoma na u Ქola

Kha vha ri kwame:

zwishumiswa zwa luambo nga Lara 2022. U t̄ola ha tshiofisi ho thoma nga ja 4 Lara ngei Yunivesithi ya Mpumalanga, ha tevhelwa nga Yunivesithi ya Thekhinołodzhi ya Vaal (VUT) nga ja 22 Lara na Yunivesithi ya Afrika Tshipembe (UNISA) ngei Pretoria nga ja 28 Lara.

U sedzulusa huvhili ha ndingo ho vha hone nga Tshimedzi 2022 kha Yunivesithi ya North-West na Yunivesithi ya Kwazulu-Natal. Hedzi ndingo dzo ita mutheo wa u t̄olwa ha lushaka hune ha khou bvelela zwino.

SADIaR ſo nekedza muvhigo wa u sedzulusa wa tshifhinganyana kha USAF-CoPAL mułanganoni wa vharangaphanda vha dzyunivesithi kha Muhangarambo wa Pholisi ya Luambo Ntswa ya Pfhunzo dza Nt̄ha we wa farelwa Pretoria (1-2 Nyendavhusiku 2022). Muvhigo uyo wa tshifhinganyana wo t̄anganedzwa ho sedzwa zwe zwa swikeletwa nga t̄hodisiso na pułane dza u sedzulusa dzo dzudzanyelwaho 2023.

NDI ZWIFHIO ZWINE YUNIVESITHI DZA KHOU AMBA NGA TSEDZULUSO

T̄hoho ya VUT, Phrofesa Vho Dan Kgwadi vha ri : "Nyambo dzi fanela u farwa u fana . Nyambo dzothe ndi dza ndeme u fana na dziñwe. Ndi zwa ndeme u bveledza nyambo, hu si kha maimo a yunivesithi fhedzi, na kha tshitshavha tshothe".

Vha tshi ɻadzisa kha maambiwa a Phrofesa Vho Kgwadi, Phrofesa Vho Maggie Linington, Muthusi wa t̄hoho, ane a vha na vhudifhinduleli ha u funza na u guda hanefha VUT, vho tenda uri zwithu zwa ndeme zwa malo zwo tevhekanywaho kha muhangarambo wa pholisi zwi fanela u itwa uri zwi shume sa tshiko tsha ndivho. "U swika ri tshi nga kona u ita hezwo, mafhungo a u sa vha na ndinganyelo kha luambo a do di dzula a hone. U ɻadzisa kha iłi, nyambo ndi tshipiđa tsha vhuvha hashu nahone arali ra hulisa nyambo dzashu ri do vha ri tshi khou hulisa vhuvha hashu", vho amba ngauralo.

"Ndivho ya tsedzuluso yo vha yo talutshedzwa zwavhudi nahone vhunzhi ha mbudziso dzo fhindulwa. Tsedzuluso iyi yo ri nea tshikhala tsha u swikisavho vhupfhiwa he ha ita uri pholisi ya luambo i bvelele nga u amba zwishumiswa zwine ra nga t̄oda u khwañisedza uri i thome u shuma." Hovhu ndi vhupfhiwa he ha tahiswa nga t̄hoho ya tshikolo tsha Social Sciences kha Yunivesithi Mpumalanga, Phrofesa Vho Calvin Gwandure.

Vho Jacob Thamaga, Phurakhathishina wa Luambo (Sepedi) na Mulanguli o tou farelaho kha Unithi ya u bveledza nyambo dza Afrika, vho tenda uri yo da nga tshifhinga tsha shishi musi VUT i kha maitele a u bvisela khagala pholisi yavho ya luambo yo vusuludzwaho.

"Ro takala nga maanda u vha rię vhe guvhangano ja farelwa khavho saizwi li tshi do sumbedza zwo no itwaho nga khołedzhi kha u t̄anganya ndivho ya Afrika kha u funza na u guda, t̄hodisiso na pfhunzo ya u thusa vhadzulapo", zwo ambiwa nga Phrofesa Vho Zethu Nkosi, Dini Mulanguli o tou farelaho kha khołedzhi ya saintsia dza UNISA.

NDI VHAFHIO VHANE VHA TEA U DZHENELA

Vhalanguli, vhashumi na matshudeni vhothe vho t̄anganedzwa u dzhenelela na uri mahumbulwa avho a pfhiwe. Yunivesithi dzi khou t̄utuwedzwavho u khwañisedza mađuvha a tsedzuluso dzavho na SADIaR.

PULANE YA U T̄OLA YA 2023

Lebogan Boemo, Mulanguli wa Thandela dza SADIaR, u ri: "Ri do isa phanda na u ambedzana na vhalanguli, vhashumi na matshudeni kha yunivesithi dzo fhambanaho u wana vhupfhiwa havho nga ha mvelaphanda kha u thoma u shumiswa Muhangarambo wa Pholisi Ntswa ya Luambo ya DHET ya zwiimiswa

Kha vha ri kwame:

zwa Pfhunzo ya N̄tha zwa nnyi na nnyi. Zwa zwino, ri khou kwamana na yunivesithi dzothé u itela u khwaṭhisidza tsedzuluso na puļane dzavho dza dza 2023”.

MBUDZISO DZI ELANAHO NA TSEDZULUSO DZI NGA RUMELWA KHA:

Ms Lebogan Boemo (Minidzhere wa Thandela:SADiLaR)
Yunivesithi ya North-West
Emeili: languageaudit@sadilar.org
Tel:018 285 2788

Kha vha ri kwame:

PHROFESA VHO TOBIE VAN DYK VHA DZHOINA SADILAR

- Natalie Simon

SADiLaR ji khou pfa ji tshi fushea nga u divhadza u tholwa ha tshifhinganyana ha Phrofesa Vho Tobie van Dyk, muqivhi wa nyambo dza nyito a t̄honifhiwaho zwihiulu u bva Tshikoloni tsha Dzinyambo North-West Univesithi (NWU) Afrika Tshipembe. Phanda ha u tholwa uhu lwa tshifhinganyana, Phrof Vho van Dyk vho vha vha t̄hoho ya Centre For Academic and Professional Language Practice na Mulanguli wa Tshikolo tsha Dzinyambo, zwe t̄hoho hanefha NWU.

"Vhukoni ha Phrofesa Vho van Dyk kha sia ja nyambo dza nyito na vhutumani havho ho bveledzwaho zwavhuđi fhano na kha mashangođavha ndi zwa ndeme kha uri SADiLaR i swikelele zwe ya laedzwa uri i shume zwone" vha ralo Vho Juan Steyn, Mulanguli wa Mashumele kha SADiLaR.

Phrofesa Vho Tobie van Dyk

South Africa (USAf) u tikedza Department of Higher Education and Training (DHET) nga u t̄ola zwishumiswa zwa luambo kha yunivesithi dzođhe dza nnyi na nnyi dza 26.

Phrof Vho van Dyk vho ri "Ndo takala nga maanda nga u tholwa lwa tshifhinganyana kha SADiLaR, saizwi u dzudzanya na u bveledza zwishumiswa zwa luambo u itela u lu shumisa kha siangane dzo fhambanaho nahone hu u bveledzisa u shumiswa ha nyambo nnzhi zwi tshi tou vha ngomu ha vhudzivha ha mbilu yanga. Hafhu, zwi n̄nea tshikhala tsha u khwathisa vhushaka na vhutumani vhune ra vha naho zwino, na u thoma vhuswa."

U vhulungwa ha zwishumiswa zwa t̄hodisiso

U engedza kha dziňwe thikhedzo nnzhi nga u angaredza na thendelano, u t̄umanya na u divhadza nga ha zwishumiswa na tshumelo dza SADiLaR, zwi tshi katela na u pfhumbudza kha DH, u tholwa ha Van Dyk lwa tshifhinganyana zwi do qetshedza luvhonela lwa ndeme kha mafhungo a u tholwa lwa tshifhinganyana kha zwiimiswa

Kha vha ri kwame:

U t̄olwa ha zwishumiswa zwa luambo

U tholwa uhu ha tshifhinganyana, hu do thoma nga ja 1 Phando 2023 u swika nga ja 1 Lara 2023, nahone vhukoni havho vhu do shumiswa kha zwithu zwinzhi zwine SADiLaR ya tea u ita zwone. Hezwi zwi katela u tikedza u t̄olwa ha Zwishumiswa zwa Luambo zwa Lushaka. Heyi thandela ndi vhutanzhi ha u aluwa kha u dzenelela na u vhonala ha SADiLaR kha jifhasi ja luambo, sa zwe zwa thońwa Universities

zwa ḥodisiso zwa SADiLaR. "U bva kha hezwi, ri ḥo thoma mutheo muswa wa ndila dzine senthara ya nga kona u ka kha vhukoni ha ḥodisiso nga ndila ine vhatu vha vha vha tshi khou tou ita nahone zwi na mutsindo muhulwane u fhira modele wa kale wa vhoradzipfhumzo vha u dala," u ralo Steyn.

Phrof Vho Langa Khumalo, Mulanguli Muhulwane wa SADiLaR vha a zwi khwaṭhisedza hezwi: "U vhlungea ha zwiimiswa zwa ḥodisiso zwi fanaho na

SADiLaR ndi zwithu zwine zwa khou bvela phanda na u vhilaedza Afrika Tshipembe. Sa tshipida tsha tsumbandila ya zwishumiswa zwa ḥodisiso Afrika Tshipembe, ri fanela u khwaṭhisedza mutsindo wa mushumo washu lwa miñwaha miñanu i daho, nahone hezwi zwi amba u disa zwikili zweṭhe na vhukoni vhune ha nga kona u wanalea kha riñe. Ri posa maṭo ashu kha u shela mulenzhe ha Phrof Vho van Dyk musi zwi tshi da kha hejia sia."

ZWI ḅWALENI: MBEKANYAMUSHUMO YA DZINYAMBO I SA BADELWI MALAMBA YA U TIKEDZA MATSHUDENI NGA U ḅWALA ZWA AKHADEMI

- Natalie Simon

Kha vha ri kwame:

Dzangano ja South African Centre for Language Resources (SADiLaR) ji bvela phanda na zwe ja thoma zwa u thusa matshudeni nga mutheo wa u ḅwala zwithu zwa akhademi.

Davhi ja SADiLaR ja u linga na u bveledza luambo, Inter-institutional Centre for Language Development and Assessment (ICELDA), jo bveledza mutesvhe wa dzividio une wa vhidzwa u pfi Zwi ḅwaleni, hu u itela u ḥadza tshikhala nga u eletshedza matshudeni nga u ḅwala.

U ንwala lwa akhademi ndi khiii ya u bvelela lwa akhademi, fhedzi, u zwi kona a zwe ngo leluwa, nga maanda kha matshudeni vhane vha khou guda nga luambo lwa vhuvhili kana lwa vhuraru. Zwiñwe zwiimisa zwa pfhunzo zwi a ḥekedza mimodulu ya u ḥekedza ndivho ya zwa akhademi na thikhedzo ya u ንwala lwa akhademi, fhedzi, a si matshudeni vhothe a Afrika Tshipembe vhane vha vha na idzi thikhedzo.

Dzividio dzi tshimbilaho na zwibammbiriñekedzwa zwa u di tou redza na mishumo ine vha nga tou nanga u ya khayo kha zwileluzi zwa vhudavhidzani (online), zwe itwa uri zwi swikelelee nga luambo lwa ngafhadzo (saini) na nyambo dzothe dza 11 dza tshiofisi Afrika Tshipembe. Matshudeni vha nga kona u vhona video dza Zwi Nwaleni kha tshanele ya 'You Tube' ya SADiLaR.

Vho Detlef Cloete, mufhañusi ngei kha Akhademia na mulanguli wa thandela wa kale hafha ICELDA, vha ri u nanga ḥoho na u vhona uri mafhungo a hone a ḥekedza hani zwi langulwa nga luvhonela na ndivho ya kubveledzele kwa u ንwala lwa akhademi, na nga ndivho ya ḥodisiso ya ḥifasi na henehfa hayani.

Mbekanyamushumo yo vhumbwa nga ḥoho dza fumiñhanu (15), dzine dza katela dzi tevhelaho:

- U sedzulusa mushumo: ni nga pphesesa hani uri mushumo wo netshedzwaho u khou ḥoda mini kha inwi,
- Mvulatwinga na phendelo: ni nga zwi ንwala hani,
- Maipfhi a u maka nyambedzano/zwiñumanyi zwa thevhekano: vha nga laedza hani muvhali wa mafhungo avho nga ndila i tevhelelanaho;
- Ipfhi, vhuimo na u ambedzana: ni nga sumbedza hani vhulanguli hañu kha mushumo wañu hune na dzenisavho na muvhali wañu.
- Thikhedzo ya u redza: ni nga redza hani nga ndilla yo teaho (ni nga sumbedza hani mutevhe wa bugu dze na shumisa nga ndila yo teaho); na

- U thivhela u tswa mañwalwa a vhañwe: ni nga ḥanganyisa na redza hani zwiko nga ndila ine na sa do tswa zwe ንwaliwaho nga vhañwe.

Naho video dzi tshi wanala kha nyambo dzothe dza tshiofisi dza Afrika Tshipembe, tshigwada tsha ICELDA tsho dzhia tsheo ya u di dzula tshi tshi ḥea vhatu zwibammbiriñekedzwa na u ita mishumo nga Luisimane.

Phrofesa Vho Tobie van Dyk u bva kha Tshikolo tsha Dzinyambo tsha NWU, na u vha Mulanguli wa Davhi ja ICELDA-SADiLaR, vha ḥalutshedza uri matshudeni vha sumbedza uri vha nga tama u ንwala nga Luisimane vha tshi khou tikedza nga nyambo dzavho dza hayani.

"Zwibammbiriñekedzwa na dzividio zwi fanela u shumisa sa tshithu tshithihi, nga maanda, kha nyimele ine mutshudeni a ḥivha ipfhi ja Luisimane ḥo shumiswaho, fhedzi, a sa ḥivhi ipfi ḥo nga luambo lwa ḥamuni, kana zwi tshi humela murahu" vha ralo Phrof Vho van Dyk.

Naho khoso yo khethekanywa ya bva mimoduñu ya 15, matshudeni vho vhofholowa u nanga nga ndila ine vha ḥoda u ḥidzhenisa kha iyo khoso. Ngauralo, matshudeni vha nga shumisa tshomedzo dzothe u bva mathomoni u swika kha ya u fhedzisela kana vha tou fombe kha zwine zwa vha kondela.

"Sa ndila ya u tikedza matshudeni a Afrika Tshipembe kha u ንwala mishumo ya akhademi nga nyambo dzavho dza ḥamuni, ri khou tou funa heyi mbekanyamushumo nga mbilu dzashu dzothe nahone nga ndila i mangadzaho" vha ralo Dokotela Vho Kirsten Andrianatos, mufhañusi muhulwane ngei NWU kha tshikolo tsha Dzinyambo na mubveledzi wa zwi re ngomu kha ICELDA.

"U shumisa Luisimane lwa akhademi na u shuma mishumo yo tou ንwaliwaho kha pfhunzo dza n̄tha,

Kha vha ri kwame:

zwi a kondà nga maanda kha vhane vha khou tou thoma, fhedzi, ri fhulufhela uri Zwi Nwäléní (Write it) i do thusa matshudeni kha u džidženisa kha lwendo lwavho uri vha vhe tshipida tsha tshitshavha tsha akhademi"vha ralo Dokotela Vho Andrianatos.

U linga na u langa maimo a tanganedzeaho

Vho Cloete vho tšalutshedza uri sa tshipida tsha pułane na u bveledza, tshigwada tsha ICELDA tsho shuma na Phrof Vho Kris van der Poel na Dokotela Vho Marilize Pretorius u bva Yunivesithi ya Antwerp, Belgium, kha u netshedza zwi re ngomu zwi tanganedzeaho liphasini kha khoso.

ICELDA yo shumavho na khamphani ya Belgium ine ya vhidzwa u pfhi Interculturale ye ya nekedza thikhedzo ya ndeme kha zwitħu zwi ngaho pułane na kudzudzanye kwa zwi nekedzwa na u dzudzanya zwa "online". Ro lingavho zwishumiswa izwo kha matshudeni a fhano hayani kha vhupo ha sentħara yashu ya u ħwala na kha mishumo yashu ya u pħumbudza matshudeni a nħha ha digirri ya u thoma kha u ħwala lwa akademie, nahone ri khou wana mvelelo dzavħudi vhukuma", vha ralo Phrofesa Vho van DYK.

U swikela kha zwotħe

Matshudeni na vhapħumbudzi vha nga tħallie dzividio kha tshanejje ja YouTube ja SADiLaR. Avho vhane vha tħoda zwi re ngomu zwa khoso yo fhelelaho kana vhane vha tħoda u tikedzwa nga Learner Management System, vha kwama SADiLaR nga kha info@sadilar.org

MVUSULUDZO YA SIPHUTHI: LUAMBO NA MVELELE

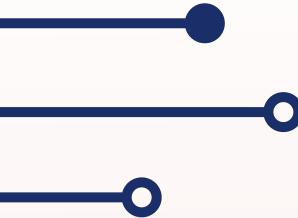
- Natalie Simon

Luambo na mvelele zwi na vhushaka ha tsinisa; luambo lwa muthu lu tuħtuwedza kuvhonele kwawé kwa liphasi na u vhumba vhushaka hawé na mvelele yawa. Ndi ngazwo arali luambo lwa ngalangala, ri xelexwa nga zwinzhi. Dokotela Vho Sheena Shah na Dokotela Vho Matthias Brenzinger vha khou shuma kha thandela ine i tikedzwa nga SADiLaR vha tshi khou shumisana na Vhaphuthi (vhathu vha Vhaphuthi), luambo lučuku ngei Lesotho na Afrika Tshipembe, kha u vhuedzedza na u vusuludza luambo lwa Tshiphuthi. Hezwi zwi khou vha hone nga vhurangeli ho vhalaho, ho katelaho u shumisana na tshitshavha u bveledza na u bveledza ha kutshimbidzele kwa nyandiso kha u vhekanya maipfi o ħwalwaho a Tshiphuthi. Khoqo ya thandela iyi ndi u dženisa tshitshavha tsho difunga.

Thandela ya Tshiphuthi ndi ine ya ombedzela tshumisano vhukati ha vhaqivha vha luambo na mirađo ya tshitshavha, vha ralo Dokotela Vho Shah. "Tshitshavha tshi vhona thandela sa ndila ine vhupfhiwa havho ha nga pfhiwa na hune zwiżżei zwavho zwa nga anġadzwia. Vha dovha hafhu vha vhona thandela i tshi khou tamha tshipida tsha ndeme kha zwiitwana zwa u vusuludza luambo lwavho.

Kha vha ri kwame:

Kha vha ri kwame:

Vhathu vha Vhaphuthi tshifhingani tsha kale na tsha zwino

Lushaka lwa Vhaphuthi lwo vha luñwe lwa u thoma lwa vhathu vhane vha amba nyambo dza vhathu vhatswu u swika hafha hune ra vu vhidza uri Lesotho, he vha ḥo ḥangana na u malelana na u tshila nga u zwima na vhane vha ḫivheha nga maanda sa Vhasan.

Lushaka lwa Vhaphuthi lwo vhumbwa mathomoni a miñwaha ya ḫanafumiñtahé nahone lwa khwañhisédzwā fhasi ha vhurangaphandā ha Khosi Muorosi. Muorosi o ḫo fhedza o vhulahwa nndwani nga ḫwaha wa gidiñmalofusumbeñtahé (1879), he nga murahu ha heneñho Vhaphuthi, nga thuso ya maswole a Maisimane (British), vho ḫo thubiwa nga Basotho, vhane vha kha ḫi vhusa Lesotho na ḫamusi.

Muvhuso wa Lesotho u kha ḫi isa phandā na u sa dzhiela Vhaphuthi n̄tha na ḫamusi, nahone vhathu vha Vhaphuthi vha dzhiwa sa vhathu vha si vha ndeme, vha songo funzeaho nga u tou ralo, zwa sia vha na tshikhala tshiñtuku tsha u wana mishumo. Luambo lwa Tshiphuthi ndi luambo lune lwa vha khomboni ya u ngalangala ngauri lu khou ambiwa nga vhathu vha zwigidi zwi si gathi vhane vhanzhi havho vha wanala hanengei Lesotho. Luambo lwa Tshiphuthi a lu wanali kha ndayotewa ya Lesotho kana kha dokumenthe iñwe na iñwe ya tshiofisi. Vhaambi vha Tshiphuthi vho lañelwa tshoñthe kha siangane ya lushaka nahone u shumiswa fhedzi na Tthisotho na Luisimane nga zwiimiswa zwa muvhuso zwi khou thithisa u swikelelea ha tshumelo dza ndeme dzine dza nga pfunzo, mishumo, tshumelo dza mutakalo, vhulamukanyi na vhulondavhathu.

Mvusuludzo ya Tshiphuthi

Fhedziha, hu na zwine lushaka lwa Vhaphuthi lwa khou zwi ita u vusuludza luambo lwavho na mvelele nahone izwo zwi khou dzhielwa n̄tha

nga muvhuso wa Lesotho. U thoñwa ha Tshiphuthi sa tshiga tsha ndeme tsha u maka vhuñe ha Vhaphuthi zwi khou sumbedza u wana maanda miñwahani ya fumi yo fhelaho, lune ra livhuwa dzangano ja mvelele ja Lebadla le Baphuthi line ja khou ranga phandā vhanzhi ha zwiitei zwine zwa thoñwa zwine zwa elana na luambo lwa Tshiphuthi.

Ndi hanefha nga ngomu ha siangane yeneyi nga u angaredza he Brenzinger na Shah vha thoma mushumo nga 2016 wa u vhulunga luambo lwa Tshiphuthi nga kha thandela ine yo wana thikhedzo ya dzangano ja Libadla le Baphuthi. Vhañivhi avho vhavhili vha luambo vho no tou vha tshipida tsha muña wa Tshiphuthi. Thandela iyi yo thusedza kha u vusuludza luambo lwa Tshiphuthi na mvelele yalwo.

"Hu na u aluwa ha dzangalelo kha luambo, hune ha vha na vhaambi vhaswa vhanzhi vhane vha khou tutuwa, vhane vha vha miraño ya tshitshavha vhane vha khou dimaandafhadza hafhu nga vhukoni luambo, nga maanda sa vhabebi, vhane vha khou dzhia luambo sa tshiga tshihulwane tsha u maka vhuñe havho," ane a ralo ndi Dokotelā Vho Shah.

Mvelelo dza thandela

U kuvhanganywa ha zwithu zwe fhambanaho na rekhoodo dza zwithu zwi katelaho nganetshelo, nyambedzano, dziinthaviyu, ngano, ḫivhazwakale ya u amba na zwirendo, ndi zwa ndeme kha thandela. Zwithu zwe rekhoodiwha zwa u tou thetshelesa na u vhone zwi a ḫwalwa, zwa pindulelwā kha luñwe luambo na u talutshedziwa. Khuvhanganyo i katela ḫohwana nnzhi nahone i katela vhaambi vhanzhi vha u bva fhethu ho fhambanaho. U kuvhanganya honohu hu khou ḫoda u khunyuledzwa nga ḫwaha wa 2024 na uri zwi kone u wanala kha ḫulu ja SADiLaR.

Khuvhanganyo ya zwithu zwa Tshiphuthi i khou

bveledzwa uri i shume sa tshiko tsha mafhongo kha vhatu vha tshitshavha na vhoradzipfhumzo u bva masiani o fhambanaho.

Khuvhanganyo i ḥekedza ndivho hu si kha vhađivhi vha luambo fhedzi, hu di nga na vhađivhazakale, vhađivhamupo na vhađivhi vha mvelele vha do vhuwelwa. Tsha vhuđhogwa nga maandja, i shumavho sa tshihumbudzi tsha mvelele na divhazwakale ya mirado ya tshitshavha.

Tshigwada tshi khou shumavho na kha u bveledza ḥalusamaipfi ya nyambo nna, Tshiphuthi-Tshisotho-Tshithosa na Luisimane.

Ḥalusamaipfi iyo i do vha ya ndeme kha u bveledza zwibveledzwa zwa pfunzo na zwa mutakalo sa zwe zwa ḥalutshedzwa nga Dokotela Vho Brenzinger.

Nga murahu ha u lovha ha khosi Moorosi nga ja 19 Lara 1879, Vhaphuthi na luambo lwavho, vho do tsikeledzwa vhukuma nahone nga murahu vha sa dzhielwe ntha kha siangane ya lushaka ya shango ja Lesotho. Fhedziha, u nga ri Tshiphuthi tshi nga di vha lunwe lwa luambo lwa tshiofisi hu si kale, zwine zwa do vulela tshikhala tsha uri Tshiphuthi tshi shumiswe sa luambo lwa u funza zwikoloni zwa phuraimari. Kha u bveledza zwibveleledzwa zwa u funza na u guda, ḥalusamaipfi ya luambo ndi ya ndeme vhukuma.

U shumisana na tshitshavha

Tshifhingani tsha murahu, vhađe vha luambo (vhaambi vha luambo) vho vha vha tshi shuma fhasi ha vhađewe kha ḥodisiso ya luambo, sa vhađalutshedzi kana vhaeletshedzi vha lunwe luambo, naho hu na uri maitele a sumbedza u shandukinyana, Shah na Brenzinger vha tenda kha ja uri vhađodisisi vha songo tou vha na maandja othe kha thandela, kana vha vha vhone vhane vha vhuwelwa nga maandja kha thandela nga kha u gandisa na u aluwa mishumoni yavho. Fhedzi, filosofi ine ya sumba ndila ndi ya uri

"vhulamukanyi ha tshitshavha na bvelela ha vhatu" zwi fanela u vha zwone mvelelo musi vha tshi khou shuma na zwitshavha zwi sa dzhielwi ntha. Nga nthani ha zwenezwi, u pfhubudzwa na u maandafhadzwa ha vhaambi vha Tshiphuthi zwi vhumba tshipida tshihulwane tsha mushumo.

Tshigwada tshi ita mishumo ya u pfhubudza hune mirado ya tshitshavha ya pfhubudzwa nga ha maitele na thekeniki dza u vhulunga luambo. U engedza kha izwo, vhađivhi vha luambo vha shumisana na tshitshavha sa mirado vhukuma ya dzangano ja Libadla le Baphuthi.

Dokotela Vho Shah vho wanulusa zwi tevhelaho:

U ri mawanwa a vhe ane a amba zwi no pfala kha vhađivhi vha luambo na mirado ya tshitshavha, thandela i fanela u tou vha tshumisano ya vhukuma. Maitele o ḥanganelanaho kha u vhulunga luambo a khwađhiswa mvelelo lwa tshisaintsi na u ita uri mvelelo dici kone u swikelelea na u shumisea kha tshitshavha. Nga u tikedza nyambo dza zwitshavha zwiđuku sa vhaambi vha Tshiphuthi, ri nga nea vhatu vho tsikeledzwaho vhupfhiwa kha u wana hafhu tshirunzi na u dzhielwa ntha kha siangane ya lushaka. Nga zwenezwo, mishumo yashu yo pika kha u ḥutuwedza u fhambana ha dzinyambo zwine ra zwi dzhia hu lupfhumo lwa vhatu u ya he ja guma.

Kha vha ri kwame:

science & innovation

Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

1. Sheena na vhañwe vhalweli vha Tshiphuthi kha mushumo wa mvelele

**U rekhodiwa ha nyambedzano na muambi wa Tshiphuthi a bvaho Afrika
Tshipembe mushumoni wa ñwaha nga ñwaha wa u elelwa Khosi
Moorosi mutheoni wa mmbi wa Daliwe**

Kha vha ri kwame:

**Matthias u haseledza mathemo a Tshiphuthi na
matshudeni ngei milongani ya mulambo wa Daliwe**

DH-IGNITE: U VHASEDZA MULILO WA ZWA KHOMPHIYUTHA KHA NGUDO DZA VHATHU NGEI KWAZULU-NATAL

- Natalie Simon

"Kha vhudzivha ha ḥhanganyelano ya dzikhomphiyutha na disipilini dza ngudo dza vhathu ndi u khouda (u phurogirema khomphiyutha), vha tou kona u khouda R kana Python, ḥifasi ja khonadzeo ḥi a vha vulela" vha ralo Phrofesa Vho Kevin Durrhein vha Yunivesithi ya Johannesburg, vha tshi khou amba kha guvhangano ja u thoma ja SADiLaR ja DH-IGNITE, ḥe ja farelwa Umhlanga, Kwazulu-Natal mahoja nga ḥwedzi wa Tshimedzi.

Tshipikwa tsha maguvhangano a DH-IGNITE ndi u fhaṭa tshitshavha tsha ndowendowe ya ḥhanganyelano ya dzikhomphiyutha na ngudo dza vhathu vhukati ha vhaṭodisisi vha Afrika Tshipembe uri vha gude u khouda na u shumisa khomphiyutha na thekhinojodzhi dza didzhitha ja kha u funza na u ita ḥodisiso dzavho. Ndingedzo idzi ndi dza ndeme kha mushumo wa SADiLaR, ngauri dzi tou fombe kha ḥodisiso na u maandafhadza DH.

"Uri mbekanyamushumo dza SADiLaR dza ḥhanganyelano ya dzikhomphiyutha na ngudo dza vhathu dici bvelele, ri fanela uri ri vhe na vhukwamani ho ḥandavhuwaho kha zwa pfunzo nga u angaredza na vhashelamulenzhe vharwe vha ndeme kha ḥino shango," vho ralo Phrofesa Vho Langa Khumalo vhanne vha vha mulangi muhulwane wa SADiLaR. "Nga kha haya maguvhangano a dzingu ri khou lingedza u kuvhanganya vhoradzipfunkzo fhethu huthihi u itela u ḥutuwedza vhukwamani na u alusa tshitshavha tsha ndowendowe siani ja ḥhanganyelano ya dzikhomphiyutha na ngudo dza vhathu na saintsya dzikhomphiyutha".

DH-IGNITE ndi puļane ntswa ya mbekanyamushumo ya SADiLaR ya ESCALATOR, puļane ntswa ya u fhaṭa nyangaredzo na tshitshavha tshi dzhenelelaho kha ndowendowe ya DH na saintsya dzikhomphiyutha Afrika Tshipembe. Guvhangano ja KZN jo vha ḥi ja u thoma kha mutevhe wa maguvhangano o puļaniwaho u mona na Afrika Tshipembe,

e a vheiwa ho sedzwa uri a do kona u swikelelwa nga vhashumi na vhaṭodisisi vha yunivesithi dzotha dza 26 kha ḥino shango.

A tshi amba kha guvhangano ja KZN, Anelda Van der Walt, ane a vha mulangi wa phurogireme ya ESCALATOR, o amba nga khaedu dze ESCALATOR ya ḥangana nadzo kha u fhaṭa tshitshavha nga tshifhinga tsha dwadze ja COVID-19 na u valwa ha shango nga tshenetsho tshifhinga.

"ESCALATOR yo thoma nga Nyendavhusiku nga ḥwaha wa 2020, fhedzi, ro vha ri sa koni u ya kha zwitshavha u thoma vhushaka navho ngauri u fhaṭa vhushaka u bva fhasi nga vhudavhidzani ha 'online' a zwi fani na u vha na vhukwamani na muthu ene muñe," ndi uyo mufumakadzi a tshi amba. Musi nyiledzo dici tshi tou fheliswa, tshigwada tsha ESCALATOR tsho mbo di thoma na u dzudzanya maguvhangano a DH-IGNITE u itela uri avho vhanne vha khou shuma nga zwa DH, kana avho vhanne vha takalela u ḥidzhenisa khazwo, vha ḥangane, vha davhidzane nga tshihili (vhe fhethu huthihi)

Kha vha ri kwame:

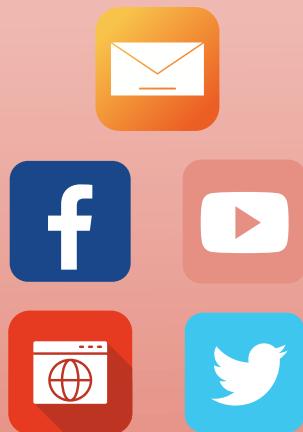

Vha DH-IGNITE vho vula nga u netshedza mulaedza wa uri ndi ngani zwi zwa ndeme uri vhałodisisi vha ngudo dza vhatu na Soshala Saints vha kuvhatedze thekhinolodzhi ya didzhithala kha mishumo yavho. Noma Maphanga, mulanguli wa thandela na mupfhumbudzi wa saintsya data hanefha kha ESCALATOR, o ombedzela thođea ya uri ri fanelu u dzula ri tshi khou tshimbila na thekhinolodzhi ntswa. O nea tsumbo ya uri a hu na mushelamulenzhe we a da afho guvhanganoni nga milenzhe, nge zwa tou vha khagala uri vhashelamulenzhe vhothe vha nga vha vho da nga dzigoloi kana mabisi. Ntha ha zwenezwo, o inga ngauri a hu na mushelamulenzhe na muthihi we a tou iħwala bammbiri ċawie nga tshanda, vhothe vho tou gandisa, zwa ambauri vho nanga maitele a khomphiyutha uri vha ite mushumo nga u tħavħanah nahone zwavħudi.

A tshi isa phanda o ri, "U guda zwithu zwijswa na ngona dza hone kha thođisiso zwi nga ja tshifhinga mathomoni, fhedzi, zwi do vha shumela lwa tshifhinga tshilapfhu, zwa khwinisa na vhudi na ndeme ya thođisiso yavho".

Huñwe u netshedza ha mafhungo ho katela u pfhesesa dziphirintsipulu dza u langula data dzine dza katela phirintsipulu ya FAIR (U wanelea, u swikelelea, na u shumisea hafhu) na CARE (mbuelonyangaredzi, maanda a u langula, vhudifhinduleli na milayo ndanguli). Ho dovha ha vha na u nekedza mafhungo a sumbedzaho ndaka ya lushaka na zwishumiswa zwa thođisiso zwa didzhithala na khomphiyutha zwine zwa vha hone.

Kha vha ri kwame:

Vhashelamulenzhe vho netshedza nga u tou tħavħanah nyambedzano dzi kwamaho thandela dzo fhambanaho dza DH, zwi tshi katela na nyandadzo ya vhurendi na DH na thandela ya maipħi a Mzanzi u itela u nea tshitshavha luvhande lune vha dženisa kha mveledziso ya thekhinolodzhi nga nyambo dzavho.

Naho ho vha na u netshedza mafhungo nga u tou ita, tshipikwa tsha DH-IGNITE ho vha hu si u fundedza zwikili zwa u khouda lini, fhedzi, ho vha hu u itela u swikisa vhashelamulenzhe kha zwithu zwinzhi zwo fhambanaho zwine vha nga guda ngazwo izwo zwikili, na zwikħala zwine vha nga nekedzwa zwone nga zwikili zwine khomphiyutha ya vha nazwo, u khwinisa thođisiso dzavho na mishumo yavho nga u angaredza.

DH-IGNITE ndi thambo ya uri vha dženelele tshitshavha tsha ndowendowe tsha ESCALATOR kha saintsya dza khomphiyutha dza Soshala Saints na ngudo dza vhatu na u thoma maitele a u maandafhadza ri tshi khou itela 'industrial revolution' ya vuña. "Ri khazwo hezwi zwithu lwa tshifhinga tshilapfu", u ralo Van der Walt. "Thandela ya ESCALATOR na u fhaġa maitele a ndowendowe ya tshitshavha kha didzhithala ya ngudo dza vhatu ndi mushumo wa miñwaha miñanu u ya kha ya fumi nahone ro futelela u tshimbila holu lwendo na vhone.

Kha vha dalele lubivhisia (webusaiti) u wana zwinzhi nga ha maguvhangano a DH-IGNITE ane a vha tsini na hune vha dzula hone.

VHA ~~TODISI~~ VHA SADILAR VHA NEKEDZA NDIVHO KHA TSHIKOLO TSHA TSHILIMO TSHA DIGITAL HUMANITIES

- Lihle Sosibo

Vha~~todisi~~ vhararu u bva SADIaR (Mufumakadzana Mmasibidi Setaka, Vho Benito Trollip na Phrof Vho Menno Van Zaanen) vha kha di tou ba u funza khoso kha tshikolo tsha tshilimo tshe tsha vha tsho dzudzanywa nga vha dzangano ja Digital Humanities Association of Southern Africa(DHASA). Mushumo uyu wa ma~~duv~~ha mararu, we wa tshimbila u bva nga ja 31 Tshimedzi u swika nga ja 3 Nyendavhusiku 2022, wo nekedza khoso dzo fhambanaho dzine dza katela thoho dici re na vhushaka na DH. Tshikolo tsha tshilimo, tsho vha tsho pika nga maanda matshuden na vha~~todisi~~ vhane vha vha na dzangalelo kha sia ja DH.

Phrof Vho Menno Van Zaanen na Franziska Pannach, vhane vhothe vha vha mirado mihulwane ya komiti ya DHASA, vho thusedza kha u dzudzanya tshikolo tsha tshilimo, tshe tsha farwa khathihi na guvhangano (khonifarentsi) ja DH ja dzudzanywa nga Yunivesithi ya North-West. Haya maguvhangano e vhatu vha vha vho tou dzhenelala nga tshivhili, o farelwa River Sun Hotel ngei Vanderbijlpark, Afrika Tshipembe.

DH ndi sia ja u ~~todisi~~ ja akhademi line ja sedza u shumiswa ha zwishumiswa zwa khomphiyutha na ngona ya zwa khomphiyutha kha masia a kale a ngudo dza vhatu, ane a nga sa ngudo ya dzinyambo, marivalwa a litheretsha, muzika, divhazwakale na filosofi. Nga u dzudzanya mishumo ine ya nga tshikolo tsha tshilimo, madzangano a SADIaR na DHASA o pika u khwa~~th~~isa sia ja DH Afrika Tshipembe, line zwa zwino li kha di tou vha liswa. U engedza kha izwo, dzangano ja SADIaR li fha~~ta~~ tshitshavha tsha ndowend~~e~~ tshine tsha tendela vha~~todisi~~ vha tshi nekana mafhungo ane vha vha nao na u haseledza thaidzo, thandululo na khonadzeo.

U bvelela ha thekhino~~lod~~zhi na u wanalea ha data kha sia ja ngudo dza vhatu two bveledza mvelaphanda kha sia ja DH, line li sedza nga maanda kha u bveledza na u fhindula mbudziso ntswa dzo teaho kha sia ja Ngudo dza Vhatu. Thodisiso kha ili sia i tanganyisa ngudo dza vhatu na

thekeniki dza didzhithala (zwa khomphiyutha) nahone i langwa nga mafhungo maswa na thekhino~~lod~~zhi dza didzhithala dzine dza khou aluwa nga u t~~a~~vanya. DH i pfukekanya mikano vhukati ha Ngudo dza Vhatu na zwa khomphiyutha. Hezwi zwi livhisa kha u shumisana vhukati ha vhorasaintsi vho fhambanaho, zwa disa fhethu huthihi vhunzhi ha dzingona, aphurotsho dza ndeme nahone dza khirithikha~~la~~, na u thithisa maitele a kale a u ita thodisiso dza saints.

"Tshikolo tsha tshilimo tsha DHASA tsho vha maitele a ndeme kha u swikisa vhorazwiko vho fhambanaho kha sia ja Digital Humanities" line ja vha sia liswa ja ngudo fhano Afrika Tshipembe. Vhadzheneleli vho vha vha tshi khou takalela khonadzeo dzine dza tea u bvela phanda hu u themendela mu~~to~~disisi wa ngudo dza vhatu kha SADIaR, u ralo Mufumakadzana Mmasibidi Setaka.

Vhashelamulenzhe na vhanetshedzi vha mafhungo kha Tshikolo tsha Tshilimo tsha Digital Humanities'

Kha vha pu~~tedze~~ hafha uri vha nwalisele gurann~~a~~ yashu

Kha vha ri kwame:

VHATO DISISI VHA SADILAR KHA KHONIFARENTSI YA ALASA YA NWAHA WA 2022

- Natalie Simon

Vhałodisisi vhaṇa vha SADiLaR vho dzhenelala khonifarentsi ya liphasi yo farwaho nga murahu ha miwaha mivhili ya vhufumbiliraru ya dzangano ja African Language Association of Southern Africa (ALASA), ji tshi khou shumisana na Pan South African Language Board, Diphathimenthe ya u Guda nyambo dza Afrika, na 'Centre of Advanced Studies of African Society of the Faculty of Arts' kha Yunivesithi ya Western Cape. Thero ya khonifarentsi yo vha, "Nyambo dza Afurika dici kha nyito nga sentshuari ya 21", yo farelwa Stellenbosch u bva ja 21 u swika ja 24 Khubvumedzi 2022.

*Vhałodisisi vhaṇa vha tshi khou dzhenelala khonifarentse ya ALASA ya 2022.
Ubva kha tsha monde u ya kha tshauja: Andiswa Bukula, Rooweither Mabuya, Benito Trollip, Muzi Matfuniwa.*

Kha vha ri kwame:

U ɖivhadza vhatu u dzhenelala ha SADiLaR kha ili sia

Roeweither Mabuya, Andiswa Bukula, Muzi Matfunjwa na Benito Trollip, u bva kha SADiLaR, vho dzhenelala vha vha vhala mabammbiri avho. Avha vhaṇa vha ri ndeme ya uri mirađo ya SADiLaR i dzhenelala khonifarentsi i fhirela kule u nekedza thodisiso.

"Hedzi khonifarentsi dici ri nea tshikhala tshihulwane tsha u amba na vhałodisisi kha sia ili nga ha uri

SADiLaR, sa tshiimiswa tsha thodisiso tsha lushaka, i shuma mini, na zwauri ndi zwifhio zwine ra nga vha itela", vha ralo Vho Bukula, muṭodisisi wa isiXhosa kha 'Digital Humanities'. Vhatodisisi vha na dzangalelo ja u ɖivha nga ha khuwelelo dzashu dici re khagala dza u lambedza, uri vha nga swikelela hani mađulu ashu na uri ndi dzifhio khonadzeo na thikhedzo dzine vhałodisisi vhane vha vha na dzangalelo ja u

khwinisa ḥoḍisiso vha tshi khou shumisa zwishumiswa zwa khomphiyutha vha nga zwi wana”.

Matfunjwa o vhala nga ha u sedzulusa vhukoni ha u maka kana u thega maipfi a Tshiswati musi a tshi vhambedzwa na thinwaipfi. Thaidzo yo vthonalaho yo bva kha u maka maipfhi nga ndila i si yone na thandululo dzine dza nga konadzea dza u khwinisa uri muthegi (mumaki) a make zwone. O dzhieila nzhele dzangalelo ja vhañwe vhaṭodisisi kha ndila ye a shumisa ngayo zwishumiswa zwa didzhitā kha u sengulusa hawe Tshiswati, lune lwa vha luambo lune a konesa lwone sa muṭodisisi wa DH.

“U ṭangana lwa tshivhili kha khonifarentse, na u pfha vhaṭodisisi vha tshi ḥetshedza mafhungo avho, ndi tshikhala tshihulwane tsha u sumbedza vhut̄hogwa hashu kha vhaṭodisisi kha ili sia,” u ralo Trollip, ane a konesa Afrikaans. “Khonifarentse ya ALASA, sa tsumbo, yo vha na u nekedza nga vhuhulu kha luambo lwa forentsiki, nahone ndo ṭangana na muñwe muṭodisisi nga nne hanefho ane a bva UWC ane a khou ḥoda u fhaṭa khuvhanganyo ya kathulo dza khothe dzo imaho ngauri. Hezwi ndo zwi wanulusa nga u thetshela mafhungo e a nekedza. U bva hanefho, ro mbo di vha na vhuṭumani saizwi SADiLaR i na vhukoni vhune i nga mu thusa kha heli sia”.

U pembelela nyambo dza tshirema dza Afrika Tshipembe Kha havha vhaṭodisisi vhañ vhothe vhe vha džhenela khonifarentsi, zwa mat̄akheni khavho, ho vha u ḥetshedza mafhungo nga vhaṭodisisi vha tshi khou shumisa nyambo dzavho, hu si na tshumelo dza u ḥologa. “Kha nne, hezwi two vha zwi khou takadza vhukuma”, u ralo Mabuya, ane vhukoni hawe ene vhu kha Tshizulu. Nga hezwi, khonifarentsi ya ALASA yo ita tshitatamennde tsha maanda tshine tsha tikedza u takuswa na u bveledzwa ha nyambo dzashu dza vharema.

Trollip, we a ḥetshedza mafhungo ho vhalaho nga ha nyambo dza Afrika Tshipembe dzine a si dici ambe, u a tendelana nazwo. “Zwi a takadza u ḥalela vhathu vha tshi amba nga nyambo dzavho. Sa muṭodisisi wa Afrikaans sa luambo lwave lwa ḥamuni, ndi ita nga khole nda pika khonifarentsi dza Afrikaans ndi tshi takalela u nekedza mafhungo nga luambo lwanga. Zwi a takadza u vhaba haya maitele o takutshedza kha nyambo dzashu”.

Bukula uri na ene o takalela mifuda ya zweṭhe zwiambi, zwe ḥetshedzwaho, maimo a n̄tha na mafhungo o nekedzwaho nga u angaredza. U ḥetshedzwa ha mafhungo ho katela u thoma zwi bvaho kha ḥitheretsha na vhurendi u ya kha nyambo dza forentsiki, nga maanda kha mushumo wa thekhinikhaļa na wa khomphiyutha. Zwe vha zwa n̄thesa u thetshela mafhungo o nekedzwaho nga nyambo dzashu dzo fhambanaho nahone na maguvhangano o vha a maimo a n̄tha,” u ralo.

“Ri fhululedza vhadzudzanyi kha khonifarentsi ya maimo a n̄tha nahone yo dzudzanywaho zwavhudī.”

Kha vha ri kwame:

DOKOTELA VHO MARAIS VHA KHETHWA U VHA MUIMELELI WA MATAVHI KHA KOMITI YA U LAULA MASHUMELE YA SADILAR

- Natalie Simon

Komiti ya u langa mashumele ya SADiLaR i pfha i tshi fushea nga u ɏivhadza u nangwa ha Dokotela Vho Laurette Marais sa muimeleli wa matavhi a SADiLaR kha komiti.

Vho Marais ndi muɁodisisi muhulwane kha Council for Scientific and Industrial Research (CSIR) nahone vho shuma sa mulanguli wa Davhi ja u amba u bva nga 2022. U bva nga ɏwaha wa 2009, vho ɏi vha wa u dzhenelela kha Ɂhodisiso ya thekhinoɁodzhi ya luambo lwa vhathe nahone zwa zwino, vha khou ranga phanda thandela yo lamedzwaho nga SADiLaR ya u bveledza girama yo katelaho luambo lwa Tshizulu kha khomphiyutha. Ɂhodisiso yavho yo sedzavho na kha kushumisele kwa muambo na thekhinoɁodzhi ya u bveledza maɁwalwa kha u tikedza litheresi na u guda nyambo dla Afrika Tshipembe.

Komiti ine ya langa mashumele yo vhumbwa nga vhaftaramikovhe vho vhalaho, zwi tshi katela vhoradzipfhunzo na vhalabedzi vhane vha ɏetshedza ngeletshedzo ya mishumo yothe ya SADiLaR, zwi tshi katela na u dzudzanya puɁane dzine dla fanela u shunwa, na u ɏanganedza milayo na u puɁana hune ha ita uri siɁrathedzhi tshi bvelele.

Komiti i langula na u monithara u itwa ha zwethu na u itwa ha siɁrathedzhi nga vhalanguli i tshi khou dovha ya khwaɁhisedza vhudifhinduleli uri dzangano li swikelele zwipikwa zwaɁo nga u vhiga na u bvela khagala.

U swikela kha zwinzhi zwine SADiLaR ya tea u shuma zwone, sa tsumbo, u tikedza Ɂhodisiso na mveledziso kha sia ja thekhinoɁodzhi dla luambo na zwine zwa elana na u gudwa ha dzinyambo kha ngudo dla vhathe na Soshiala Saints, zwi ɏoda zwikili zwe fhambanaho, dzithekheniki na u tou fombe kha Ɂhodisiso, zwine zwa khou itwa kha matavhi o fhambanaho. Nga tshifhinga tshenetsho tshithihi, matavhi o ɏinetshedzela u ɏoda ngona dzine dza nga shuma kha u shumisana u itela u swikelela zwinzhi nga tshumisano. I do vha khuliso u imelela vhashumisani vha biko kha komiti ya u laula mashumele.

Kha vha ri kwame:

Mirado ya komiti i shuma miwaha miraru u ya nga thendelano ya khonthiraka ine ya khou bvela phanda vhukati Muhasho wa Saints na Inovesheni na NWU.

Dokotela Vho Marais vha bvisa vhupfhiwa havho:
Matavhi a SADiLaR o ɏiimisela kha u ita mutsindo u vhonala kha Afrika Tshipembe ja nyambo nnzhi.